

GALAMBOS ISTVÁN

A Nemzeti, valamint a Földigénylő Bizottságok szerepe a demokrácia álarcát öltő proletárdiktatúra kiépítésében Keszthelyen

1. Bevezetés

1945 után rövid idő alatt kétszer is mélyreható változások következtek be ország-szerte – így Keszthelyen szintűgy – a közigazgatásban, a birtokszerkezetben és a gazdálkodásban, ami komoly hatást gyakorolt a mezőgazdasági fejlődésre, a gazdálkodás mikéntjére és a társadalom szerkezetére egyaránt. Ezeket a változásokat, bár valós társadalmi igényekre és kérdésekre adtak választ, vitathatatlanul erős szovjet nyomás alatt fogadták el, és vezették be. A magát ideiglenesnek nevező országgyűlés, melynek tagjait a szovjetek által éppen csak megszállt országrész településeiről is – a szovjet hadsereg felügyelete mellett megtartott népgyűléseken – csak azoknak a pártoknak a képviselőiből lehetett választani, amelyek hivatalosan, 1944. december 2-án Debrecenben, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front tagjai voltak. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 230 tagja és a formálisan általuk választott kormány ugyanakkor számos olyan törvényt és rendeletet alkotott, amelyek radikálisan átalakították a hazai társadalmat és tulajdonviszonyokat. Jelen munka – a Zala vármegyei Keszthely példáján keresztül – két ilyen intézkedéssel és következményeikkel kíván foglalkozni, nevezetesen a helyhatóságokat felváltó Nemzeti Bizottságok, valamint a Földosztó Bizottságok megalakulásának körülményeivel és működésével. A Nemzeti Bizottságok tevékenysége, valamint a földosztás, majd ezekre a földekre is kiterjedt téjeszesítés ugyanis alapjaiban változtatták meg a tulajdon- és társadalmi viszonyokat, illetve a birtokszerkezetet, ahogyan az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Kormány rendelkezései jogilag teremtettek gyökeresen új helyzetet.

2. A kutatás előzményei, problémái és céljai

A Nemzeti Bizottságok működéséről elég kevés, ám a földosztásról igen sok munka jelent meg az elmúlt évtizedekben. A szovjet megszállás alatti történeti munkák¹

¹ BORSI E. – SZAKÁCS S. 1972. *Állami gazdaságaink belyzetének alakulása 1945–1948.* In. Századok 1972. 1418–1420.; *A földreform történeti jelentősége.* Szerk. LÁZÁR V. 1972. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest; stb.

többször mint pozitív, a társadalmi igazságosságot szolgáló intézkedést mutatták be a földosztást, csak ritkán említve árnyoldalait.² A rendszerváltozás hajnalán, 1988-ban viszont már megjelenhetett olyan munka is,³ amely nem csupán a földosztást, hanem az 1945 és 1956 közötti időszakot is tárgyilagosan, a tényeknek megfelelően mutatta be.

A Zala vármegyében lezajlott földosztásról Béli József írt egy figyelemre méltó tanulmányt,⁴ ám ez nem tért ki Keszthelyre, valószínűleg azért, mivel megírásakor a település nem Zala, hanem Veszprém megyéhez tartozott. A földosztással foglalkozó kutató tehát elsősorban a Zala Megyei Levéltárban [a továbbiakban: ZML] lévő anyagokra támaszkodhat, köztük Kell Andor, a Keszthelyi Nemzeti Bizottság egyik elnökének két kéziratára a Földosztó Bizottság,⁵ valamint a Keszthelyi Nemzeti Bizottság⁶ működéséről. E kéziratok vitathatatlanul első és mindmáig legteljesebb feldolgozását jelentik ugyan mind a helyi Földosztó Bizottság,⁷ mind a Keszthelyi Nemzeti Bizottság tevékenységének, ám megállapításai és minősítései kétségkívül inkább tükrözik az állampárt elvárásait, semmint az események objektív képét.

Jelen tanulmányomban tehát nem elégedhettem meg a meglévő közlések feldolgozásával, hanem vissza kellett nyúlnom a levéltári forrásokig, elsősorban természetesen a Keszthelyi Nemzeti Bizottság, valamint a Zala Vármegyei Földbirtokrendező Tanács megmaradt irataihoz.⁸

3. Eredmények

3.1. A földosztás

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány már 1945. március 17-én rendelkezett (600/1945. M.E. rendelet) „a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhöz juttatásáról”,⁹ noha a Dunántúlon még folytak a harcok, és előre látható volt, hogy a rendelet a birtokviszonyok és a társadalom radikális változását jelenti. A rendeletet a szakirodalomban legtöbbször a termelés beindításának szándékával, valamint „az agrárnépesség részéről megnyilvánuló határozott és türelmetlen”

² BALOGH S. – PÖLÖSKEI F. 1979. *Agrárpolitika és agrárátalakulás Magyarországon 1944-1962*. Akadémiai Kiadó, Budapest

³ GYARMATI GY. – BOTOS J. – ZINNER T. – KOROM M. 1988. *Magyar bétköznapiak Rákosi Mátyás két emigrációja között*. Minerva, Budapest

⁴ BÉLI J. 1977. *Az 1945-ös földreform végrehajtása Zala megyében*. In: Zalai Gyűjtemény 4., Zalaegerszeg

⁵ ZML XV. 4b. 4. doboz 9: Kell Andor: A felszabadulás és a legnagyobb Zala hitbizottmány földbirtok felosztása.

⁶ ZML XV. 4b. 5. doboz 20: Kell Andor: Keszthelyi Nemzeti Bizottság története 1945-1949.

⁷ A Földosztó Bizottságot hol ezen a néven, hol Földigénylő Bizottság néven találjuk az iratokban.

⁸ ZML XVII. 501. Zala Vármegyei Földbirtokrendező Tanács iratai 1945-1947.

⁹ 600/1945. M.E. rendelet. A nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhöz juttatásáról. In: Magyar Közlöny 1945/10.

igénnyel magyarították.¹⁰ A rendelet ugyan nem volt összhangban a korábbi törvényekkel, mint például az 1920. évi XXXVI. törvénycikkkel, és tulajdonképpen azzal, hogy rendelettel kívánt szabályozni egy olyan területet, amelyről korábban törvény született, sértette a jogforrási hierarchiát is, ám az „ország közellátásának katasztrofális helyzete és a parasztság földéhsége”,¹¹ mint érv nem tagadható. (A területet szabályzó, 1946. évi IX. törvény akkor született meg, amikor a földosztást már végrehajtották.) További vizsgálatot érdemelne azonban, hogy a korszakban a jól szervezett, gyakran már gépesített nagybirtokok feldarabolása miért tűnt gazdasági szükségszerűségnek különösen az élelemtermelés szempontjából. A mezőgazdasági termelés 1946/1947-ben alig haladta meg az 1938-as termelés 54 százalékát (1. táblázat), ez bizonyára jórészt a háborús veszteségek rovására írható.

1. táblázat. A hároméves terv előirányzata 1947-es árakon, millió forintban

Megnevezés	1938 évi tény	1946/1947. évi tény	1949/1950. évi terv	1949/1950. évi terv 1938 = 100
Nemzeti jövedelem	22 512	14 741	25 705	114,2
Ebből belföldi fogyasztás	18 314	10 988	18 945	103,4
Gyáripari termelés	14 710	9 895	18 709	127,2
Mezőgazdasági termelés	10 434	5 942	9 430	90,4

Forrás: STARK A. 1975. *Népgazdaságunk 30 éve*. Kossuth, Budapest, 16.

Az Ideiglenes Kormány a rendelet kidolgozásánál a Nemzeti Parasztpárt 1945. január 14-ei földreformtervezetét vette alapul.¹² A földosztáshoz azonban föld is kellett, kézenfekvő volt, hogy a háborús bűnösök (vagy annak mondták), a nyilas vezetők és a (nem ritkán akaraton kívül) Volksbund-tagok földjeit a rendelet teljes egészében elkobozza. Minthogy az ily módon elkobzott földek az igények töredékét sem elégíthették volna ki, a rendelet kimondta, hogy igénybe kell venni a 100 holdon felüli úri és a 200 hold feletti paraszti birtokokat, az 1000 holdnál nagyobb birtokok pedig teljes egészében kisajátítandók. A rendelet e pontjaival egy csapásra megsemmisítette a birtokos osztályt, és gyakorlatilag földnélkülivé tette az egyházakat, mindenféle kárpótlás nélkül.¹³

¹⁰ TÓTH Á. 1993. *Telepítések Magyarországon 1945–1948 között. A németek kitelepítése, a belső népmozgások és a szlovák-magyar lakosságcsere összefüggései*. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Kecskemét

¹¹ HONVÁRI J. 1996. *Magyarország gazdasági fejlődése a II. világháború után*. In: *Magyarország gazdaságtörténete a bonfoglalástól a 20. század közepéig*. Aula, Budapest, 457–481. Itt: 467.

¹² HONVÁRI UO.

¹³ *Magyar Katolikus Lexikon* 2. kötet. *Egyházpolitika; Ideiglenes Nemzetgyűlés; Ideiglenes kormány; Földosztás* szócikkek. Szent István Társulat, Budapest, 1996.

A rendelet elsősorban a gazdasági cselédek, valamint a mezőgazdasági munkások részére kívánt földet juttatni, ám a szegényparasztok lehetőséget kaptak birtokuk kiegészítésére. A nagybirtokok felosztásával és a törpebirtokok területének megnövelésével a kisbirtok vált a jellemző birtokformává Magyarországon. 1945-ben még 6 526 700 katasztrális hold kiosztásáról cikkeztek,¹⁴ a ténylegesen kiosztott földek nagysága ennél valamivel kevesebb lett. Országosan a legtöbb birtokot a mezőgazdasági munkások kapták, azonban nem elhanyagolható a gazdasági cselédeknek és törpebirtokosoknak juttatott földek nagyságrendje sem (2. táblázat). Nem lehet véletlen, hogy a földosztás idején a földművelésügyi tárcát a moszkovita kommunista Nagy Imre kapta meg, így szerevén pártjának népszerűséget, amely – igazodva a korszellemhez – immár nem a Kommunisták Magyarországi Pártja, hanem a Magyar Kommunista Párt nevet viselte.

2. táblázat. A földbirtokreform során juttatásban részesült személyek megoszlása (1945-1947)

Megnevezés	Juttatottak száma (fő)	Kiosztott terület (kh)	Egy személy részére juttatott átlagos terület (kh)
Gazdasági cseléd	109 875	922 255	8,4
Mezőgazdasági munkás	261 088	1 288 463	4,9
Törpebirtokos	213 930	829 477	3,9
Kisbirtokos	32 865	143 131	4,4
Iparosok	22 164	538 866	2,4
Képesített gazda	1 256	14 548	11,6
Erdészeti alkalmazott	1 164	6 998	6,0
Összesen	642 342	3 258 738	5,1

Forrás: *Mezőgazdasági adattár 1.* KSH, Budapest, 1966, 46.; Idézi: HONVÁRI, 470.

A földreform végrehajtását részben az e célra létrehozott rendkívüli testületek, ún. „népi szervek” (Országos Földbirtokrendező Tanács, a megyei Földbirtokrendező Tanácsok, valamint a helyi Földigénylő Bizottságok), részben pedig a meglévő államigazgatási szervek (fölvivatalok, földművelésügyi minisztérium) végezték. A rendelet végrehajtási utasítása szerint a községekben a földigénylők képviselőiből kellett alakítani a Földigénylő Bizottságokat.¹⁵ Vitathatatlan, hogy a földosztásban a legfontosabb szerep a Földigénylő Bizottságok mellett – amelyek egyrészt első

¹⁴ Tolnai Gy. *Magyarország földbirtokmegoszlása a földosztás után.* In: Népszava, 1945. április 15

¹⁵ TÓTH.

fokon bírálták el a föld- és házhelyigényléseket – a Nemzeti Bizottságoknak jutott.¹⁶ E bizottságok véleményezték ugyanis azokat az igényeket, amelyek a felsőbb szintű döntéshozókhoz kerültek.

A 600/1945. M.E. rendelet azt is kimondta, hogy az igénybe vett földbirtokok után, valamint a gazdasági felszerelésért az egykori tulajdonosokat kártalanítás illeti meg.¹⁷ A kártalanítást azonban az állam vállalta magára, amely viszont a teherbíró képességének megfelelő ütemezésben ígérte azt meg, gondolhatni, hogy az egykori tulajdonosok, akiket a BM PRO, majd az ÁVO „osztályidegenként”, „reakciósként” vagy „kulákként” tartott számon, mennyire szorgalmazták a kifizetéseket.

3.2. A Keszthelyi Nemzeti Bizottság és működése

A Nemzeti Bizottságok tagjait a szovjetek által demokratikusnak elismert pártok adták, így nem közömbös, mikor és milyen körülmények között alakulhattak meg ezek a szervezetek. Nem meglepő, hogy elsőként a keszthelyi kommunista párt-szervezet tudott megalakulni 1945. április 6-án. A keszthelyi szervezetet Kalmár Béla budapesti párt-szervező alakította meg, a Központi Vezetőség Pártarchívum 274-16/1932. számú irata szerint. A keszthelyi vezetőség tagjai Lancz József, Mosonyi László, Nagyabonyi Zagia, Poda Igánc, Pávelné és Szimeiszter János. A keszthelyi kommunista párt titkára Gelencsér György téglásmester lett.¹⁸ A párt helyi szervének vezetése később jelentősen átalakult,¹⁹ a titkár Barabás János, a halászok motorvezetője lett, a vezetőség tagjai pedig Castelli Árpád mérnök, Lancz József, Pável Alajosné, Tombor Varga Pál, Kovács István és Szimeiszter János.²⁰ A titkár személye még többször változott, előbb Fehér Lajos, majd Fehér Ferenc, utána pedig Zachár Lajos kapta ezt a tisztséget.²¹ A szociáldemokrata párt forrásaink szerint „hasonló időben” alakult meg. A párt helyi szervezetének vezetői id. Kertész József kőfaragó, Virág Ferenc ácssegéd, Pataki István gumijavító, Farkas Gyula üvegezőmester voltak, később Budapestről Rózsa Imrét küldték le a szociáldemokrata központból helyi párt-szervezeti titkárnak,²² akit Lugossy Jenő és Stádingér István váltott.²³ A Nemzeti Parasztpárt csak közel egy hónappal később, 1945. május elején alakult meg földigénylő gazdasági cselédekből.²⁴ Három héttel a földosztás megkezdését követően alakulhatott meg a Független Kisgazdapárt. 1945. május 7-én

¹⁶ ZML XV. 4b. 5. doboz 20.

¹⁷ HONVÁRI.

¹⁸ XV. 4b. 4. doboz 9. csomó: KELL, 7.

¹⁹ Keszthelyi Napló, 1946. június 23.

²⁰ XV. 4b. 4. doboz 9. csomó: KELL, 7.

²¹ Uo., 8.

²² Uo., 7.

²³ Uo., 8.

²⁴ Uo., 7.

Zaborszky Jenő gazdatiszt a Nemzeti Bizottság ülésén bejelentette, hogy B. Molnár István főispántól megbízást kapott Keszthelyen a Független Kisgazdapárt helyi szervezetének megalakítására, helyiséget és bútorokat kért a pártja részére. A Nemzeti Bizottság engedélyezte „a párt megalakítását, helyiséget és bútorokat utalt ki a párt részére.”²⁵ A pártok közül utolsóként alakult meg a Polgári Demokrata Párt helyi szervezete. 1945. május 8-án a Nemzeti Bizottság ülésén dr. Magyar Gerő kórházigazgató főorvos bejelentette, hogy a főispántól ő kapott megbízást a polgári demokrata párt megalakítására, párthelyiség és bútorok kiutalását kérte a Nemzeti Bizottságtól, amelyet a Nemzeti Bizottság engedélyezett.²⁶

A helyi ügyekre, így a Földigénylő Bizottság munkájára elsősorban a Nemzeti Bizottság gyakorolt döntő befolyást. A Keszthelyi Nemzeti Bizottság „1945. április 16-a előtt alakult meg a kommunista, szociáldemokrata párttagokból és pártonkívüliekből”, első intézkedéseként nyomban felfüggesztette a helyi előljáróság működését, és a település ügyeinek intézését a saját kezébe vette. Az ügyeket az új szerv „demokratikusan és forradalmi módon” intézte. 1945-ben összesen 62 ülést tartott, és 1241 ügyet intézett el.²⁷

1945. május 25-én a Nemzeti Bizottság kiegészült az időközben megalakult Nemzeti Paraszt Párt, a Kisgazda Párt, valamint a Polgári Demokrata Párt küldöttével, a pártonkívülieket pedig felmentette. A pártok Keszthelyen elviekben hasonló arányokban képviselték magukat, az MKP és a Szociáldemokrata Párt azonban 3-3, a Kisgazda Párt és a Nemzeti Paraszt Párt már csak 2-2, a Polgári Demokrata Párt pedig mindössze 1-2 tagot delegálhatott az ülésekre. A Polgári Demokrata Párt panasszal élt a hátrányos megkülönböztetés miatt, ám a főispán nem kívánt beavatkozni az ügybe. Az aránytalanságot a Nemzeti Paraszt Párt és a Kisgazda Párt is sérelmezte, az üléseket ezért bojkottálták. Június 5-én végül a Nemzeti Bizottság kommunista és szociáldemokrata többsége beleegyezett, hogy ugyanannyi (3-3) tagot küldjenek, ettől kezdve vettek részt az üléseken. A Nemzeti Bizottságba azonban néhány nappal korábban – május 28-án – 3 tagot felvettek a „szakszervezetek részéről”, így a baloldalinak mondott pártok túlsúlya a későbbiekben is megmaradt.²⁸ A későbbiekben folytatódott a pártharc a szovjetek által támogatott „baloldali” erők és a többi párt között, június 25-én a Nemzeti Bizottság a kisgazdák rovására módosította a bizottság összetételét, az SZDP, az MKP és a szakszervezetek ugyanis 8-8, a NPP 7, a FKgP és a PDP pedig csak 5-5 tagot delegálhatott. Tovább nőtt az aránytalanság a következő hónap elején, 4-én, amikor beemelték a tagok közé orvosszakszervezet küldöttét, Darvas Imrét. Az FKgP még az 1945. évi választások sikere után sem küldhetett ugyanannyi képviselőt, mint a baloldalinak mondták, mindössze 7-et. Az előterjesztett 7 tagból azonban kettőt – Torma

²⁵ Uo., 7.

²⁶ Uo., 8.

²⁷ ZML XV. 4b. 5. doboz 20.

²⁸ ZML XVII. 25. Keszthelyi Nemzeti Bizottság iratai 1945–1949.

László „sörnagykereskedőt” és dr. Reischl Marcell „nagyfőkést” a Nemzeti Bizottság mégsem volt hajlandó tagjai közé emelni.²⁹

A „munkáspártok” befolyása a helyi eljáróságban is döntőnek bizonyult, hiszen a Nemzeti Bizottság 1945. május 15-ei ülésén, amelyen a pártok tagjaiból kijelölték a képviselőtestület és az eljáróság tagjait, sem a kisgazdák, sem a NPP képviselői nem vettek részt. A kommunisták és a szociáldemokraták 11-11 tagot, míg a többi három párt részéről mindössze 6-6 (!) tagot jelöltek a képviselőtestületbe. Az eljárósággal hasonló volt a helyzet, a szociáldemokraták jelölhették a városbírórt – a kommunisták a helyettes városbírórt –, az SZDP és az MKP további 2-2 tagot, a NPP ugyancsak 2 tagot, míg a FKgP és a PDP mindössze 1-1 tagot delegálhatott az eljáróságba.³⁰ Hasonlóképpen döntő befolyáshoz jutottak a „munkáspártok” a Nemzeti Bizottság által létrehozott bizottságokban is, különösen az 1945. május 17-én megalakult Igazoló Bizottságban, az 1945. október 1-jén a budapesti kiküldöttek és a megyei termelési kormánybiztos kezdeményezésére létrehozott Termelési Bizottságban; a Földigénylő és Földosztó Bizottság pedig egyértelműen kommunista irányítás alatt állott.

3.3. A keszthelyi Földigénylő Bizottság összetétele és munkája

Keszthelyen a Földigénylő Bizottság még a Nemzeti Bizottság létrejötte előtt, 1945 áprilisának első napjaiban alakult meg, ami valójában annyit jelentett, hogy a kommunisták és a szociáldemokraták a katolikus legényegylet épületébe hívták a földigénylőket, túlnyomórészt „gazdasági cselédeket és napszámosokat, a Georgikonból, az Újmajorból és Felsőmajorból”, ismertették velük a 600/1945. M.E. rendeletet, és helyben e rögtönzött népgyűlésen megválasztották a keszthelyi Földigénylő és Földosztó Bizottságot. A bizottság elnökének Kulin Sándor agráregyetemi tanárt választották meg, helyettese pedig Szimeiszter János lett,³¹ akinek a nevét a MKP helyi alapszervezetének alapító tagjaként ismerhettük meg.

A feladat, amely a bizottság előtt állt, nem volt csekély, hiszen a keszthelyi Festicsek Zala vármegye legnagyobb hitbizományi birtokáival rendelkeztek, és emellett jelentős volt a nem hitbizományi birtoktest is. A Magyar Kommunista Párt keszthelyi szervezete hivatottnak érezte magát arra, hogy eldöntse, ki mennyi birtokot kaphat, így olyan döntést hozott, miszerint a nagycsaládos egykori gazdasági cselédek között 8-9 kataszteri hold szántót és 4-5 kataszteri hold rétet lehet kiosztani, míg a szegődményes iparosok, fuvarosok mindössze 2-4 kataszteri holdat kaphatnak.³² A kommunista befolyás egyébként a földosztás egész folyamatában erőteljesen érezhető volt Keszthelyen.

²⁹ ZML XV. 4b. 5. doboz 20.

³⁰ ZML XVII. 25.

³¹ ZML XV. 4b. 4. doboz 9.

³² ZML XV. 4b. 4. doboz 9.

A Keszthelyi Nemzeti Bizottságnak megalakulása után meghatározó, irányító szerepe lett a földosztásban, illetve a gazdasági felszerelések kiosztásában, és a Nemzeti Bizottság adott utasítást, illetve küldött ki megbízottakat a hercegi majorok, valamint a borpincék eszközeinek leltározására is.³³ A Nemzeti Bizottság a hercegi felszerelésekre (gépek, állatok, anyagok) alapozva szövetkezetet alapított (később Szabadság mgtsz), amelytől a földigénylők terményfizetés fejében bérelhették, illetve vásárolhatták meg az eszközöket,³⁴ melynek bizonyára bővében voltak egy veszített háború, a német visszavonulás és a szovjetek barátnak mondott megszállása következtében. A keszthelyi állatállomány tekintetében a háborút követően igen lesújtó volt a helyzet. 1945-ben a 30.026/1945. F.M. rendelet alapján készített állatösszeírás szerint a településen 3 bika, 7 borjú, 16 + 33 ökör, 208 tehén, 22 + 1 üsző, 68 (18) ló, 44 (14) kanca, 3 kancacsikó, 6 szamár, 6 kos, 98 anyajuh, 126 nőtény bárány, 6 anyakecske, 7 kan 304 herélt, 128 egy éven felüli koca, 207 egy éven aluli koca, 15 miskárolt volt.³⁵

A Földosztó Bizottság – amely a gimnáziummal szemközti általános iskolában ülésezett – számba vette a kiosztandó földeket. Festetics György hitbizománya 1804 kh. szántót, 90 kh. kertet, 3142 kh. rétet, 7 kh. szőlőt, 1139 kh. legelőt, 1368 kh. erdőt, 565 kh. nádist és 2105 kh. földadó alá nem eső területet, azaz összesen 10.438 kh.-t tett ki. A rendelet hatálya alá esőnek minősítették még herceg Fürstenberg Károlyné (született Festetics Mária), herceg Hochenleche Erwiné (született Festetics Alexandra), báró Gautsch Oszkárné (született Festetics Karola) összesen 10.365 kh.-at kitevő birtokait. A földosztásba bevonták a herceg és Keszthely közös birtokait, a Gazdasági Akadémia birtokait (amely új, jobb minőségű birtokokat akart kapni), valamint az államkincstár birtokait is.³⁶ A Földigénylő és Földosztó bizottság a kiosztási földkönyv szerint összesen 10.744 kh.-at osztott ki az igénylőknek.³⁷

A Földigénylő és Földosztó Bizottság 1945. április 20-án úgy döntött, hogy a földigénylést lezárja, magát a földosztást április 25-éig kívánták végrehajtani. A Földosztó Bizottságok munkájában a Nemzeti Bizottság tagjai is tevékenyen részt vettek, mondhatni irányították a munkát, és szükségszerű volt 7 mérnök közreműködése is. Keszthelyen a kiosztott földekből 320 család kapott (ebből 217 egykori gazdasági cseléd, 35 napszámos, 43 fuvaros, 2 kocsis, 2 kertész, 1 hadirokkant, 1 kereskedő, 1 téglásmester, 1 gazdálkodó, 1 vincellér, 1 gyepmester, 1 kisgazda, 7 vasutas, 5 iparos és 2 postás) összesen 5728 kataszteri holdat. Földet kaptak a keszthelyi köztestületek is, köztük az Gazdasági Akadémia, a református egyházközség, a Kisbalatoni Víztisztító Társulat, az Iparos Otthon, a Balatoni Kikötő Felügyelőség, valamint a Karmelita Rendház. 350 kataszteri holdat az Országos Földbirtok-

³³ ZML XVII. 25.

³⁴ ZML XV. 4b. 5. doboz 20.

³⁵ ZML V. fond 1734: Keszthely nagyközség iratai az 1945. évi anyagtól – 1949

³⁶ ZML XV. 4b. 4. doboz 9.

³⁷ ZML XVII. 501.

rendező Alap részére tartalékoltak. Csatkay Dénes mérnök 1945. június 4-én jelentette be, hogy a Keszthely és Keszthely környéki földosztást befejezték. A Nemzeti Bizottság 1945. május 28-án a beérkezett házhelyigénylések alapján hozzájárult a házhelyek kiosztásához. A házhelyigénylők névsorát – foglalkozásuk, lakhelyük feltüntetésével – Kulin Sándor elnök aláírásával a Földigénylő és Földosztó Bizottság küldte meg a Zalavármegyei Földhivatal Nagykanizsai Kirendeltségének 1945. június 18-án; Csatkay Dénes mérnök 1945. október 6-án terjesztette be a telekkönyvi adatokat. Ugyanaz a földhivatal, amelyik jóváhagyta az 1945-ös házhelykiosztásokat, 1948. augusztus 17-én az 5000/1948. számú „véghatározatában” korrigálta azt, 1028 személytől mint „igénylésre nem jogosultaktól” a juttatást megvonta, és azokat másoknak osztotta ki.³⁸ Keszthelyen összesen 841-en igényeltek házhelyet, és 981-en kaptak parcellát.³⁹

3.4. A keszthelyi Földosztó Bizottsághoz érkezett panaszok

A legtöbb panasz a házhelyigénylésekkel kapcsolatban érkezett, talán azért, mivel a bizottság csupán néhány napot adott a földigénylésre, míg a házhelyigények összesítésére több hónap állt rendelkezésre. A földosztás és házhelykiosztás ügyében a Földosztó Bizottság a lehető legnagyobb eréllyel járt el, buzgalmukban olyan ingatlanokat is kiosztottak, amelyek sem a 600/1945. M.E. rendelet, sem a később megszületett törvények szerint nem tartoztak a kioszthatóak közé. Özvegy Festetics Györgyné még 1947-ben is hiába nyújtott be fellebbezést, pusztán a rendelet hatálya alá nem eső, azok alól mentesített, mégis kiosztásra került ingatlanjai tárgyában (mint a keszthelyi Alsómalom, a keszthelyi Helikon Strand és a Halász-csárda, a gőzfűrészes üzem stb.), fellebbezése elutasításra került.

A föld- és házhelyigényléseket rendszeresen a „kevés rendelkezésre álló ingatlan” indoklással utasította el a Földosztó Bizottság, így elsöre meghökkentőnek tűnhet, mennyire kiálltak bizonyos szervek Szabó János ügye mellett. Szabó János a neki juttatott 10 hold földet, 25 holdra szerette volna kiegészíteni, kérelmét 1947. július 18-án utasította el 2892/1947. szám alatt dr. Pomeisz Gyula, a Zalavármegyei Földhivatal nagykanizsai kirendeltségének nevében. Kérését a Nemzeti Bizottságon kívül – amely „mint arra minden tekintetben érdemes gazdának kérését a legmelegebben” pártolta – 1947. június 30-án kelt levélében az Alsódunántúli Földművelésügyi Tanács is támogatta, amely Szabó Jánost úgy jellemezte, mint „képzett és törekvő kisgazdát, aki megfelelő szaktudással és emelettel felszereléssel és állatállománnyal is rendelkezik.” A Földhivatalra igyekezett nyomást gyakorolni ez ügyben 1947. július 7-én kelt levélében a Keszthelyi Georgicon Földművelésügyi Szövetkezet is, megemlítve, hogy Szabó János „nemcsak mintagazda, de szövetkezetünk elnöke is,

³⁸ XV. 4b. 4. doboz 9.

³⁹ ZML XVII. 501.

aki minden képen érdemes arra, hogy kérelme teljesíthessék.” A Földhivatal Szabó János kérelmét mindezen pártoló nyilatkozatok ellenére 1947. július 18-án elutasította. Ugyanezen a napon az Alsódunántúli Földművelésügyi Tanács Kaposvári központja levélben fordult a Földhivatalhoz „mintagazdaság részére terület juttatás” tárgyában: „Tisztelettel közöljük, hogy az Alsódunántúli Földművelésügyi Tanács még ez év folyamán kerülete mind a négy vármegyéjében mintagazdaságokat kíván létesíteni és működésüket megkezdeni. Zalavármegyében Keszthelyen Szabó János Georgikon-majori gazda lenne a mintagazda elnevezésre a legalkalmasabb.”⁴⁰ A kérelmet végül minden pártfogó nyilatkozat ellenére elutasították. Zöld István okleveles gazdának, aki orosz hadifogságból tért haza, nem voltak ilyen pártfogói. 1947. május 7-én 1665/1947. számú határozatában a Földhivatal ugyancsak elutasította földhözjutási kérelmét. Az elutasítás ellen a kérelmező fellebbezéssel élt, felsorolva indokait:

- „a. Okleveles gazda vagyok és születésemtől csak mezőgazdasággal foglalkoztam.
- b. 25 évig csak gazdatiszt voltam a Dunántúl gazdaságaiban
- c. Két fiam közül egyik gazdasági iskolát végzett, orosz hadifogságból tért haza.
- d. Én 946. novemberében tértem haza az orosz hadifogságból.
- e. Semmi ingó vagy ingatlan vagyonom nincsen.
- f. Utolsó gazdatiszti állásom a jelenleg Romániához tartozó északerdélyi részen vesztettem el, honnan a románok kiutasítottak.
- h. A gazdálkodás egyetlen és eddig folyamatosan üzött foglalkozásom, mellyel paraszt származásom folytán mindig üztem. Úgy egészségi állapotom, mint széleskörű elméleti és gyakorlati tudásom folytán a mezőgazdaságban úgy magam megélhetése, mint az állam érdekében a legeredményesebben és gyümölcsötzetően tudok használni. Keszthely 1946. május 16.”⁴¹ Fellebbezését a Földhivatal elutasította, holott a hadifoglyok részére tartalékoltak földeket.

4. A keszthelyi Nemzeti Bizottság működésének és a földosztás körülményeinek és következményeinek értékelése

A helyi hatalmat megtestesítő Nemzeti Bizottság az Ideiglenes Kormány és az Ideiglenes Nemzetgyűlés rendelkezései nyomán alakulhatott meg, soha senki nem választotta meg, intézkedéseiről semmiféle helyi népszavazás nem volt. Tagjait kizárólag olyan pártok delegáltjai alkották, amelyek működését a szovjet parancsnokság engedélyezte. A választásból eleve kizárták a korábbi választott hatalmat birtokló pártokat és valamennyi keresztény szervezetet. Sokakat – kollektív háborús bűnösségre hivatkozva – aktív és passzív választójogától egyaránt megfosztottak, tehát a társadalom jelentős részét. Mindebben tehát, véleményem szerint, a

⁴⁰ ZML XVII. 501.

⁴¹ ZML XVII. 501.

demokrácia látszatát sem fedezhetjük fel. A földosztás révén megszűnt a nagybirtokok dominanciája, és kis-, illetve középbirtokok váltak általánosan elterjedtté, a földbirtokrendező tanácsok és a földigénylő bizottságok tevékenységének következtében mind a keszthelyi tulajdonviszonyok, mind pedig a helyi társadalom radikális változásokon ment keresztül. A mezőgazdasági termelősövetkezetek erőltetett létrehozása Keszthelyen ugyan néhány év múlva ismételten átformálta a birtokviszonyokat, felszámolva a legtöbb kisbirtokot, és új gazdálkodási kereteket hozva létre, ám a földosztás és a néhány évig működő kisbirtokokon alapuló gazdálkodás további vizsgálata korántsem lenne érdektelen.

István Galambos

The National and Land-Possession Rearrangement Committees as instruments of instituting the Communist dictatorship in Keszthely

The Soviet occupation of Hungary was a critical period in her history. The Red Army conquered her territory. In December of 1944 the Provisionary Government was formed and a Provisionary Parliament was created. In Hungarian historiography the period between 1945-7 was considered as democratic one. But the real situation proved to be different. The communist party – supported by the Soviets – began to seize power by non-democratic means. In 1945 plenty of matters had been already decided by the Soviets and the two workers' parties i.e. the Communists and the Social-democrats, when other parties were able to form.

In Keszthely, the rearranging of land-possession had been already finished and the local authority i.e. the National Council made decisions in a lot of matters e.g. the election of mayor and vice-mayor, by the time the Party of the Small and Freeholders and the other parties were able to form and join in governing.

The rearranging of land-possession, which had been desired for long by many, did not lack anomalies. The study discusses this part of the history of Keszthely.